

Konrad Paul Liessmann

Teorija neobrazovanosti: zablude društva znanja

Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2008., 151 str.

Konrad Paul Liessmann, sveučilišni profesor na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Beču, autor je uspješne knjige *Teorije neobrazovanosti* koja je u Austriji prvi put objavljena 2006. godine i odonda je doživjela 16 reizdanja. Djelo sadrži devet poglavlja, predgovor i biografije autora i prevoditelja Seada Muhamedagića.

U prvom poglavlju *Tko će biti milijunaš ili: Sve što se mora znati* autor navodi planetarno popularnu emisiju kao demonstraciju onoga što se zbiva s društvom znanja u cjelini – svašta se može proglasiti obrazovanjem, a ono se pak temelji na ideji punktualnoga činjeničnog znanja po sebi u kojem podaci i činjenice nisu u odnosu. Nasumičnost znanja ne potiče se samo kroz različite televizijske emisije nego se takav model, primjećuje autor s dozom podozrenja, primjenjuje i na ispitima na sveučilištu. Sukladno navedenom Liessmann naglašava “obrazovanje (je) nešto više i nešto drukčije od zbirke neobičnosti ili slučajni isječak iz znanstvene discipline što ga je na vrh upravo izbacio duh vremena” (str. 18).

Drugo poglavlje *Što zna društvo znanja* autor započinje pitanjem do čega je društvu stalo ako već nije do spoznaje i razumijevanja kao središnjih indikatora onoga što to društvo drži na okupu. Znanje je, navodi Liessmann, informacija opskrbljena značenjem, “interpretacija podataka s obzirom na njihov kauzalni suodnos i njihovu unutarnju konzistenciju” (str. 25). Ono što se, međutim, opetovano ponavlja kao odlika društva znanja je cjeloživotno učenje, odnosno kultura učenja koja podrazumijeva učenje učenja. Mudrost i spoznaja time nisu ciljevi cjeloživotnoga učenja nego se sredstvo proglašava ciljem, pa je cjeloživotno učenje zapravo samo sebi cilj. Na tom tragu autor naglašava kako se princip rada tijekom začetka, kao i u samom jeku industrijalizacije društva te suvremenoga društva znanja, zapravo i nije pretjerano promijenio. Za moderno društvo na razini industrijske proizvodnje bila je presudna standardizacija, mehanizacija i prilagodba ljudskih radnih procesa unaprijed zadanim tokovima. Autor smatra da društvo znanja ne zamjenjuje industrijsko društvo nego se brzim tempom industrijalizira znanje. Industrijalizacija znanja se, primjerice, očituje uvođenjem ECTS bodova, odnosno točaka efikasnosti, timskoga rada u istraživačkim i projektnim skupinama u cilju stvaranja proizvodnih brigada kojima se unaprijed mogu zadati ciljevi, stope rasta i izračuni iskoristivosti. “Znanje je podložno parametrima kapitalističke ekonomije koja će spram znanja prijateljski djelovati samo ondje gdje ono može biti neposredno pri-

mijenjeno, ili s obzirom na neutralnost troškova, ondje gdje barem dalje ne smeta” (str. 41).

U trećem poglavlju pod nazivom *Obrazovanje, poluobrazovanost, neobrazovanost* autor konstatira odsutnost pravih ciljeva obrazovanja – samospoznaje i slobode. Također, primjećuje nestanak koncepta u znanosti na temelju kojega se čovjekov duh želi bolje razumjeti te ga učiniti slobodnijim za djelovanje. Nietzsche obrazovne ustanove suprotstavlja ustanovama životne nevolje. Slijedom navedenoga Liessmann primjenjuje takva razmatranja na sadašnje ustanove obrazovanja i zaključuje da je škola prestala biti mjestom dokolice, usredotočenosti, kontemplacije, slobode od korisnosti, slobode od relevantnosti prakse i time postala ustanovom životne nevolje.

Kolizijom modernoga medijskog društva, ideala i normi obrazovanoga građanstva nastao je Adornov pojam “poluobrazovanja”, kojega prihvaća i sam autor. Poluobrazovanje označava prisutnost elemenata obrazovanja koji su za svijest ipak izvanjski jer su nedorečeni i usvojeni bez razumijevanja. S druge strane, neobrazovanost se javlja kada je obrazovanje u svakom pogledu prestalo ispunjavati normativnu ili regulativnu funkciju. Neobrazovanost podrazumijeva odricanje želje za razumijevanjem te distanciranost od duha koji obuhvaća autonomiju subjekta i suverenost pojedinca. Usmjeravanje suvremenih obrazovnih ciljeva na sposobnosti i kompetencije upućuje da ideja obrazovanja nestaje i to u središtima obrazovanja – sveučilištima, putem suspenzije one individualnosti koja je nekada bila akter obrazovanja.

PISA: Ludilo rang-liste četvrto je poglavlje kroz kojega Liessmann kritizira usmjerenost obrazovnih ciljeva na uspješnost polaganja *Programme for International Students Assessment*. PISA se provodi svake treće godine u okviru OECD-a, a radi se o međunarodnom uspoređivanju osnovnih učeničkih kompetencija petnaestogodišnjaka. I u tome Liessmann vidi indikator neobrazovanosti – PISA se kao test nekritički prihvaća, njegova pouzdanost se ne propituje, cijeni se gola kvantifikacija kvalitete a obrazovanje se svodi na olimpijske igre, nadmetanje i vrednovanje. Loša pozicija na PISA-inoj ljestvici ili pak nedostatan broj austrijskih sveučilišta na ljestvici 100 najboljih europskih ili svjetskih sveučilišta, uzrok je nevidenoj panici u austrijskom društvu, premda svojim parametrima rang-testovi ne mjere ono što je prema Liessmannu doista bitno – promatranje, refleksija, individualnost i sloboda u istraživanju i podučavanju. Autor naglašava da se nekada konkurencija među sveučilištima temeljila na različitim tumačenjima svijeta i pristupa istini dok se danas svodi na zauzeto mjesto na rang-listi, odnosno rukovodi se “fantazmama efikasnosti, iskoristivosti, kontrole, vrhunske učinkovitosti i prilagođavanja – sve samim oblicima neobrazovanosti” (str. 74).

Koliko teži znanje? peto je poglavlje u kojem Liessmann navodi primjer I. Kanta i njegova akademskoga napredovanja s kojim u današnjem obrazovnom sustavu ovaj veliki filozof ne bi imao nikakve šanse. Immanuel Kant cijeli je svoj život proveo u rodnom gradu, nije bio nimalo akademski mobilan, 10 godina od dobivene profesure nije ništa objavio, no pretpostavlja se da je to razdoblje bilo ključno

za stvaranje *Kritike čistog uma*. Kada je djelo objavio, isprva je bilo ignorirano a onda ismijavano. Iz današnje perspektive Kant bi na testovima osiguranja kvalitete i evaluacijama bilo na najnižem dijelu ljestvice. U tom smislu autor smatra da nije usuglašeno koje sve pokazatelje kvalitete sveučilišta, nastave i istraživačkih rezultata treba mjeriti, kao ni način kako ih mjeriti. Insistiranja na neprekidnim evaluacijama, prema mišljenju Liessmanna, ispunjavaju svoju pravu funkciju – a to je pritajena transformacija slobodne znanosti u neslobodne uslužne djelatnosti. O evaluacijama, poziciji na rang-ljestvicama, citiranosti, *impact factorima* i sličnim kvantifikacijskim obilježjima sumnjive pouzdanosti ne ovise samo karijere članova znanstvene zajednice, nego utječu i na financiranje pa tako, u konačnici, i na egzistenciju istraživačkih ustanova.

“Bijeda europskih visokih škola ima svoje ime: Bologna” rečenica je kojom Liessmann otvara problematiku šestoga poglavlja pod nazivom *Bologna: Praznina europskoga visokoškolskog prostora*. Bolonjska reforma potakla je znatnu promjenu slike sveučilišta i to u smjeru njihova pretvaranja u visoke strukovne škole u kojima znanstvenost i refleksivnost ne nalaze svoja mjesta. Razina znanstvenosti u trogodišnjem studiju opada dok se broj diplomiranih povećava. S druge strane, za one zainteresirane za znanost ili pak za nešto ozbiljniji studij, nastavak školovanja bit će skuplji i dulji. U takvom sustavu Liessmann ironično bakalaureat defini- ra kao okončanje studija za one koji prekinu studij. Autoru se čini da moderni sveučilišni reformatori rade sve kako bi neovisan istraživački duh zatomili, što je u Bolonjskom procesu vidljivo kroz uvođenje modularizacija kojima se predmeti studija ponuđenih u modulima mogu kombinirati i zamjenjivati, pa u tome autor prepoznaje i otuđenost duha. Vidljivo je i u ECTS sustavu bodovanja u kojem se boduje vrijeme utrošeno u svladavanje gradiva, baš kao što govori Marxovo učenje o vrijednosti rada. No, ponajviše se očitava u upravljačkim postupcima nekritički preuzetima iz gospodarstva za čije je provođenje potreban savjet i angažman kakvoga skupog konzultanta.

Sedmim poglavljem naziva *Elitno obrazovanje i protuprosvjetiteljstvo* autor kritizira tendenciju nametanja izvrsnosti i elitnosti osnivanjem centara izvrsnosti ili pak istraživačkih instituta iz tehničkih i prirodoslovnih područja, kojima su velika sredstva potrebna za rad, a istovremeno mogućnost profita mnogo je veća negoli u nekim drugim znanstvenim područjima. No, i kulturalnim i humanističkim znanostima mogla bi se priznati izvrsnost kroz uvrštavanje u neki program tek u slučaju, smatra Liessmann, obećanja ideološke uslužnosti. Njome bi se jasno reflektirala zbratimljenost duha vremena i izvrsnosti. S druge strane, nasuprot bogatim istraživačkim institutima nalazimo osiromašena sveučilišta koja ne mogu doseći toliko naglašavanu izvrsnost, i na kojima zaposlenici teško da mogu na miru razmišljati, istraživati, eksperimentirati i pisati. Sukladno navedenom, autor ironično primjećuje da “nakon što su sveučilišta reformama posljednjih desetljeća beznažno urušena, valja ih pod nekim drugim imenom još jednom izmisliti” (str. 109). Osim toga, Liessmann smatra sveučilišta u funkciji “produktivnim i reproduktivnim mjestima socijalnih pripadnosti koja ni izdaleka ne koreliraju s intelektualnim zahtjevima koje bismo htjeli postaviti eliti” (str. 113). Elite se izdvajaju komuniciranjem na engle-

skom jeziku koji postaje jedini relevantni znanstveni jezik, pri čemu se znanost još više otuđuje od većine građana. Slijedom svega rečenoga, podupiranje profitabilnih područja znanosti, strukturalni monopol elite na elaborirano znanje te neofeudalni kapitalizam provode projekt protivan svim idejama prosvjetiteljstva.

Ispod crte: Vrijednost znanja osmo je poglavlje koje se kritički odnosi prema položaju znanja u društvu znanja. Naime, s obzirom na natjecateljski orijentirano polazište, kriterijima primjenjivosti menadžment znanja određuje koja znanja mogu biti zaboravljena a koja primijenjena te ekonomski, politički ili medijski korištena. Citirajući menadžera znanja koji smatra da je znanje oplemenjivanje informacija praksom, autor zaključuje da je društvo znanja eliminiralo odnos znanja prema istini, a *best practice* zamijenio spoznajom, te slijedom svega navedenoga utonulo u neobrazovanost. Međutim, upravljanje znanjem nije toliko problematično kada je riječ o privatnom sektoru, nego kada se ono prakticira u samim središtima znanja – sveučilištima. Prezir spram znanja Liessmann, između ostaloga, iščitava i u potpunom gubitku predavačke kulture popraćene uvođenjem *power point* prezentacija koje pomažu vizualizaciji znanja. U svome restrukturiranju sveučilišta se ravnaju prema najnižim poduzetničkim ideologijama, kritizira autor, pa nalazimo različite ekonomske pojmove u upotrebi poput – menadžment znanja, bilanca znanja, vrijeme poluraspada znanja, balast znanja. Sve navedeno nema nikakve veze sa znanjem, spoznajom, znatiželjom, idejama, istraživačkim učenjem, slobodom znanosti, svime onime što je dio i produkt znanstvenoga rada.

Liessmann se u posljednjem poglavlju *Dosta je reforme obrazovanja!*, kao što i naslov sugerira, obrušava na reformatorsku revnost obrazovanja a poglavito na pojam reforme. Reforma kao da ima status čarobne riječi koja oslikava političku ideologiju današnjice. Suvremeni reformatori, ironično primjećuje autor, ne provode reforme nego prevrate. Osim toga, reforma slijedi reformu pa reforma poprima obilježje permanentnosti. Liessmann se pita čemu tolika potreba za silnim reformama reformi, a koje će opet doživjeti reformu jer, prethodne, naravno, nisu zaživjele, odnosno uspjele. No, nadalje dodaje, po svemu sudeći, istini veoma blizak odgovor – “temeljni smisao svih reformi sastoji se u tome da se postojeći pravni odnosi razvrgnu, da se staromodni ugovori nadomjeste modernim ‘dogovorima’ dok se od javnih ustanova, bez obzira na to kako su funkcionirale, stvara igraonica za kojekakve interesne skupine, agencije, klike i investitore” (str. 147). Reforme štete samo sustavu kojeg se reformira kao i onima koji kroz njega prolaze ili pak unutar njega rade, stoga autor apelira na dokidanje reformi.

Bez obzira na nagomilano i arhivirano znanje, zaključuje Liessmann, društvo koje se slijepo podvrgava kontroli ekonomskoga stajališta i koje ne potiče slobodu mišljenja, oduzima si mogućnost prepoznavanja iluzija što neizbježno vodi u neobrazovanost.

S obzirom da svako poglavlje problematizira jednu od nedodirljivih i često nametanih neupitnih praksi i vrijednosti u retorici proklamirane izgradnje društva znanja, nije neobično da je knjiga doživjela toliko reizdanja.

Iako je knjiga maloga opsega, autor je uspio na intrigantan način potaknuti akademsku raspravu o neuralgičnim točkama današnjega obrazovnog i znanstvenoga procesa. Svaki problem kojim se Liessmann ovdje pozabavio zahtijeva niz dodatnih elaboracija, analiza i argumentacija, no njegov autoritet dugogodišnjega profesora kulturne filozofije, društvenih teorija i teorija medija zahtijeva da se ovoj knjizi posveti dužna pozornost. Prije svega, namijenjena je akademskoj zajednici i istraživačima, kreatorima znanstvene i obrazovne politike te predstavnicima medija koji meritorno žele pratiti zbivanja na obrazovnom i znanstvenom planu. Liessmann na uvjerljiv način obrazlaže svoje teze te piše sažeto i tečno pa je knjiga razumljiva širokom krugu čitatelja koji su neposredno, ali i posredno, povezani s obrazovno-znanstvenim sustavom.

Anja Gvozdanović
Zagreb